

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення методичної ради
університету
«28» серпня 2023 року,
протокол № 1.

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка

_____ **Ірина КОВТУН**
(підпис) (ініціали, прізвище)

«28» серпня 2023 року

м.п.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»
для підготовки на першому (освітньому) рівні
здобувачів освітнього ступеня бакалавра
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування
галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування
за денною формою навчання

м. Хмельницький
2023

РОЗРОБНИК:

Професор кафедри теорії та історії
держави і права, доктор юридичних
наук, професор
«21» серпня 2023 року

_____ Віктор САВЕНКО

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри теорії та історії держави і права
«25» серпня 2023 року, протокол № 1.

Завідувач кафедри,
доктор історичних наук, професор
«25» серпня 2023 року

_____ Леонід МІСІНКЕВИЧ

Деканеса факультету управління та
економіки, кандидатка економічних
наук, доцентка
«26» серпня 2023 року

_____ Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

ЗМІСТ

		Стор.	
1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	4
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	4
1.2.	Лекції	–	4
1.3.	Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять	–	6
1.4.	Завдання для самостійної роботи	–	12
1.5.	Підсумковий контроль	–	16
2.	Схема нарахування балів	–	18
3.	Рекомендовані джерела	–	20
	3.1. Основні джерела	–	20
	3.2. Додаткові джерела	–	21
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	23

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
Лекції	Сем. (прак).		Лабор.	Ін. зав.	СРС		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Гене́за ідеї громадянського суспільства в світовій та вітчизняній правовій науці. Концепції громадянського суспільства ХХ ст.	14	2	2	-	-	10
2.	Громадянське суспільство: сутність, структура, інститути. Глобальне громадянське суспільство.	14	2	2	-	-	10
3.	Громадянське суспільство і демократія.	14	2	2	-	-	10
4.	Правова держава і проблеми її формування в Україні.	14	2	2	-	-	10
5.	Громадянське суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.	14	2	2	-	-	10
6.	Стратегії співпраці громадянського суспільства і держави.	13	2	2	-	-	9
7.	Інституціоналізація громадянського суспільства та правової держави в Україні.	12	1	2	-	-	9
8.	Організаційні форми взаємодії державних органів з громадськими об'єднаннями.	12	1	2	-	-	9
9.	Сучасна українська модель взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства та її перспективи.	13	2	2	-	-	9
	Всього годин	120	16	18	-	-	86

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	<p>Гене́за ідеї громадянського суспільства в світовій та вітчизняній правовій науці. Концепції громадянського суспільства ХХ ст.</p> <p>Розуміння громадянського суспільства в західній науці.</p> <p>Уявлення про громадянське суспільство в період античності та Середньовіччя.</p> <p>Розвиток ідеї громадянського суспільства в Новий час.</p> <p>Ідея громадянського суспільства в вченнях просвітителів.</p> <p>Розвиток ідеї громадянського суспільства в українській науковій думці.</p>	2

	<p>Взаємодія громадянського суспільства та держави в концепціях науковців ХХ ст.</p> <p>Концепції громадянського суспільства, розроблені в період третьої хвилі демократизації.</p>	
2	<p>Громадянське суспільство: сутність, структура, інститути.</p> <p>Глобальне громадянське суспільство.</p> <p>Поняття громадянського суспільства, структура, фактори становлення та розвитку.</p> <p>Принципи організації життя громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства.</p> <p>Середній клас як основа громадянського суспільства.</p> <p>Громадянське суспільство і правова держава: принципи взаємодії.</p> <p>Громадянське суспільство у недемократичній державі: можливості функціонування.</p> <p>«Замінники» громадянського суспільства. Роль прихованих груп інтересів та основні риси клієнтелізму.</p> <p>Корпоративізм та неокорпоративізм. Роль неокорпоративізму в сучасних демократичних політичних системах.</p> <p>Причини появи глобального громадянського суспільства.</p> <p>Сучасні інформаційні технології та глобальне громадянське суспільство.</p> <p>Функціонування громадянського суспільства в світлі глобальних проблем сучасності.</p>	2
3	<p>Громадянське суспільство і демократія.</p> <p>Поняття і ознаки демократії.</p> <p>Функції і принципи демократії.</p> <p>Типи, форми, інститути демократії.</p> <p>Цінність демократії. Стан сучасного демократизму.</p> <p>Громадянське суспільство як умова свободи та демократії.</p>	2
4	<p>Правова держава і проблеми її формування в Україні.</p> <p>Становлення та розвиток ідеї правової держави.</p> <p>Поняття та ознаки правової держави.</p> <p>Сучасна концепція правової держави.</p> <p>Теоретичні та практичні аспекти побудови правової держави в Україні.</p>	2
5	<p>Громадянське суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.</p> <p>Суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.</p> <p>Поняття і основні форми взаємодії суспільства та влади.</p> <p>Історична еволюція взаємодії суспільства та влади</p> <p>Національні моделі громадянського суспільства та його взаємодії з державою.</p>	2
6	<p>Стратегії співпраці громадянського суспільства і держави.</p> <p>Еволюція поглядів на співвідношення держави та громадянського суспільства.</p> <p>Формування механізму інтерації інститутів громадянського суспільства і держави.</p> <p>Теоретичні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави.</p>	2
7	<p>Інституціоналізація громадянського суспільства та правової держави в Україні.</p> <p>Формування політико-правових основ для зародження та становлення громадянського суспільства в Україні.</p> <p>Закладення політико-правових та економічних підвалин формування</p>	1

	діездатного громадянського суспільства. Зміцнення громадянського суспільства в Україні та формування початкової моделі його взаємодії з державою. Сучасний стан політико-правового забезпечення взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.	
8	Організаційні форми взаємодії державних органів з громадськими об'єднаннями. Інституційні структури, що забезпечують взаємодію державних органів виконавчої влади з громадянським суспільством. Процедури взаємодії влади з суспільством: слухання, діалог, партнерство та інші. Оптимізація взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.	1
9	Сучасна українська модель взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства та її перспективи. Загальні засади функціонування громадянського суспільства в Україні. Тенденції формування соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні. Детермінанти оптимізації розвитку громадянського суспільства та моделі його взаємодії з державою. Взаємодія громадянського суспільства та держави в умова російсько-української війни. Співпраця громадянського суспільства, людини та держави: виклики сьогодення. Перспективи взаємодії громадянського суспільства та держави в період післявоєнного відновлення.	2
	Усього	16

Семінарське заняття 1

Тема 1. Генеза ідеї громадянського суспільства в світовій та вітчизняній правовій науці. Концепції громадянського суспільства ХХ ст.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Еволюція поглядів на громадянське суспільство.
2. Мислителі Античності про державу та суспільство.
3. Погляди авторів Середньовіччя на взаємозв'язок держави та суспільства.
4. Уявлення про громадянське суспільство в Новий час та епоху Просвітництва.
5. Проблеми громадянського суспільства в українській політико-правовій думці.
6. Погляди на громадянське суспільство ХХ ст.
7. Концепції громадянського суспільства, розроблені в період третьої хвилі демократизації.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: громадянське суспільство, держава, суспільство, Античність, Середньовіччя, Новий час, Просвітництво, Новітній час, еволюція, генеза, концепції, третя хвиля демократизації.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми здобувачу варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- основні етапи становлення ідеї громадянського суспільства та їх специфіку;
- уявлення про громадянське суспільство в період античності;
- погляди на громадянське суспільство в період Середньовіччя;

- розвиток ідеї громадянського суспільства в Новий час;
- уявлення про громадянське суспільство в епоху Просвітництва;
- генеза поглядів на громадянське суспільство в Україні;
- концепції розуміння сутності громадянського суспільства на протязі ХХ ст.;
- сучасні концепції громадянського суспільства, розроблені в період третьої хвилі демократизації.

Семінарське заняття 2

Тема 2. Громадянське суспільство: сутність, структура, інститути. Глобальне громадянське суспільство.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Громадянське суспільство: сучасний зміст поняття.
2. Структура сучасного громадянського суспільства: системний, секторний та інституційний підходи.
3. Функції громадянського суспільства та необхідні умови його життєдіяльності.
4. Практика корпоративізму. Роль неокорпоративізму в сучасних демократичних політичних системах.
5. Глобальне громадянське суспільство: поява ідеї та сутність.
6. Причини появи та елементи глобального громадянського суспільства.
7. Сучасні інформаційні технології та глобальне громадянське суспільство.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: структура сучасного громадянського суспільства, системний підхід, секторний підхід, інституційний підхід, функції громадянського суспільства, корпоративізм, неокорпоративізм, глобальне громадянське суспільство, світове громадянство, інформаційні технології, неурядові організації (НУО), міжнародні неурядові організації (МНУО).

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми здобувачу варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- сучасні підходи до розуміння сутності громадянського суспільства;
- аналіз структури громадянського суспільства з точки зору системного, інституційного та секторного підходів;
- фактори, що сприяють становленню громадянського суспільства;
- функції громадянського суспільства на сучасному етапі розвитку суспільства;
- що представляють собою «замінники» громадянського суспільства;
- передумови появи концепції глобального громадянського суспільства;
- причини формування та розвитку глобального громадянського суспільства;
- проаналізувати зв'язок громадянського суспільства з глобалізацією та глобальними проблемами сучасності.

Семінарське заняття 3

Тема 3. Громадянське суспільство і демократія.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття і ознаки демократії. Економічні, політичні, соціальні та ідеологічні передумови виникнення демократії.
2. Функції і принципи демократії. Форми та інститути демократії. Цінність демократії.
3. Демократія і самоврядування: проблема співвідношення.
4. Становлення та розвиток ідеї правової держави. Передумови виникнення правової держави.
5. Основні риси та ознаки правової держави. Верховенство закону і панування права як ознаки правової держави.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: демократія, інститути демократії, форма демократії, функції демократії, принципи демократії, ознаки демократії, передумови демократії, засади демократії, цінність демократії, стандарти демократії.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми здобувачу варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- передумови виникнення демократії;
- фактори, які обумовлюють реальний, а не декларативний характер демократії;
- стандарти демократії в міжнародно-правових документах;
- загальнолюдська та інструментальна цінність демократії;
- тотожність та відмінність понять “демократія” і “самоврядування”;
- пряма (безпосередня) та представницька демократія;
- вибори та референдуми як інститути прямої демократії.

Семінарське заняття 4

Тема 4. Правова держава і проблеми її формування в Україні.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Передумови дослідження сутності правової держави. Сучасні дослідження правової держави.
2. Поняття та ознаки правової держави. Формування законодавства. Конституція.
3. Права людини та їх гарантії в правовій державі.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: правова держава, права людини, конституція, правовий нігілізм, парламентська система управління, політико-правовий плюралізм, гарантії прав людини, політичні гарантії, економічні гарантії, ідеологічні гарантії, юридичні гарантії.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- теоретичні підходи до визначення правової держави;
- значення правової держави для розвитку соціальної демократії;
- конституційні гарантії прав людини в Україні;
- сутність правової держави в період Античності, в Середньовіччі, в Новий час і епоху Просвітництва, а також на сучасному етапі;
- ознаки правової держави;
- додаткові чинники і умови становлення правової держави;
- правова держава і громадянське суспільство: моделі взаємодії.

Семінарське заняття 5

Тема 5. Громадянське суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Політико-правова основа взаємодії держави й громадянського суспільства.
2. Суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.
3. Поняття і основні форми взаємодії суспільства та влади.
4. Національні моделі громадянського суспільства та його взаємодії з державою.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: взаємодія, держава, влада, суспільство, суб'єкт, співробітництво, державні програми, угоди, заяви, хартії, стратегії, реалізація.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- політико-правова взаємодія держави та громадянського суспільства;
- інституційна взаємодія держави та громадянського суспільства;
- організаційна взаємодія держави та громадянського суспільства;
- фінансова взаємодія держави та громадянського суспільства;
- підходи до формування змісту політики співробітництва;
- інституційні механізми взаємодії неурядових організацій та держави.

Семінарське заняття 6

Тема 6. Стратегії співпраці громадянського суспільства і держави.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Складові механізми взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави.
2. Стратегії громадянського суспільства: поняття та типи.
3. Європейська та американська моделі демократії: переваги та недоліки.
4. Моделі співпраці громадянського суспільства і держави: партнерство, домінування, ігнорування та конфронтація.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: стратегії, теоретичні моделі, демократія, моделі, партнерство, домінування, ігнорування, конфронтація, партії, групи тиску, доктрини.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- поняття та складові механізми взаємодії держави та громадянського суспільства;
- основні типи співпраці держави та громадянського суспільства;
- теоретичні моделі співпраці держави та громадянського суспільства;
- еволюція уявлень про взаємодію держави і суспільства;
- класифікація моделей взаємодії держави та громадянського суспільства;
- американська модель співпраці держави та громадянського суспільства;
- європейська модель співпраці держави та громадянського суспільства.

Семінарське заняття 7

Тема 7. Інституціоналізація громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Формування політико-правових основ для зародження та становлення громадянського суспільства в Україні: основні етапи.
2. Закладення політико-правових та економічних підвалин формування дієздатного громадянського суспільства.
3. Зміцнення громадянського суспільства в Україні та формування початкової моделі його взаємодії з державою.
4. Сучасний стан політико-правового забезпечення взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: інституціоналізація, стратегія, політико-правові основи, підвалини, формування, дієздатне, початкова модель, нормативно-правова база, політико-правова база, правові підвалини.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- етапи формування політико-правових основ для зародження та становлення громадянського суспільства в Україні;
- сучасний стан нормативно-правової бази діяльності громадянського суспільства та його взаємодії з державою;
- закладення політико-правових та економічних підвалин формування дієздатного громадянського суспільства;
- зміцнення громадянського суспільства в Україні та формування початкової моделі його взаємодії з державою;
- зміна існуючої моделі взаємодії, перехід на її якісно новий рівень;
- стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні;
- політико-правова база для функціонування громадянського суспільства.

Семінарське заняття 8

Тема 8. Організаційні форми взаємодії державних органів з громадськими об'єднаннями.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Інституційні структури, що забезпечують взаємодію державних органів виконавчої влади з громадянським суспільством.
2. Партії як сполучна ланка між громадянським суспільством і державою.
3. Процедури взаємодії: слухання, діалог, партнерство та інші.
4. Шляхи оптимізації взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства в Україні.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: механізми, взаємодія, процедури, рамки, інтеракція, шляхи оптимізації, принципи, зворотний зв'язок, функції, діалог, аналітична робота, процедури.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- інституційна складова механізму взаємодії держави і громадянського суспільства;
- процедури, в рамках яких відбувається інтеракція;
- шляхи оптимізації співпраці інститутів держави та громадянського суспільства;
- принципи залучення громадян до участі в прийнятті державних рішень;
- аналітична робота як передумова налагодження діалогу з громадськістю;
- процес оптимізації взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

Семінарське заняття 9

Тема 9. Сучасна українська модель взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства та її перспективи.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Політико-правова база для розвитку громадянського суспільства в Україні.
2. Тенденції формування соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні.
3. Вибір оптимальної моделі взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.
4. Взаємодія громадянського суспільства та держави в умовах російсько-

української війни.

5. Співпраця громадянського суспільства, людини та держави: виклики сьогодення.

6. Перспективи взаємодії громадянського суспільства та держави в період післявоєнного відновлення.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розуміння яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: засади функціонування, тенденції, перспективи, детермінанти, еволюція, сучасна модель, актуальні напрями, соціум, адаптація, ментальність, соціальний капітал, реалізація.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- тенденції формування соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні;
- основні детермінанти оптимізації розвитку громадянського суспільства та його взаємодії з державою;
- початкова модель взаємодії держави та громадянського суспільства та її подальшу еволюція;
- сучасна модель взаємодії держави та громадянського суспільства;
- актуальні напрями побудови соціальної правової держави і громадянського суспільства в Україні;
- системний підхід до оптимізації розвитку громадянського суспільства, держави і соціуму.

1.4. Самостійна робота студентів

Тема 1. Генеза ідеї громадянського суспільства в світовій та вітчизняній правовій науці. Концепції громадянського суспільства ХХ ст.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 1.1. Еволюція поглядів на громадянське суспільство.
- 1.2. Мислителі Античності про державу та суспільство.
- 1.3. Погляди авторів Середньовіччя на взаємозв'язок держави та суспільства.
- 1.4. Уявлення про громадянське суспільство в Новий час та епоху Просвітництва.
- 1.5. Проблеми громадянського суспільства в українській політичній думці.
- 1.6. Погляди на громадянське суспільство Т. Парсонса та А. Грамші.
- 1.7. Громадянське суспільство як сфера відкритості та громадського дискурсу за Ю. Хабермасом.
- 1.8. М. Уоррен та М. Ховард про роль громадянського суспільства в розвитку демократії.
- 1.9. Т. Янссон, Е. Внук-Липинський про взаємодію громадянського суспільства та держави.
- 1.10. Погляди Дж. Александера на сутність громадянського суспільства.
- 1.11. Концепції громадянського суспільства А. Міхніка, С. Хантінгтона, Г. О'Доннелла, Ф. Шміттера.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні етапи розвитку ідеї громадянського суспільства.
2. Яким вченим і в яких працях була обґрунтована ідея народного суверенітету?
3. З якими теоріями пов'язаний розвиток громадянського суспільства в Новий час?

4. Хто був автором світської концепції державної влади за часів княжої доби в Україні?
5. Назвіть імена дослідників ХХ ст., які були послідовниками Гегеля.
6. Назвіть та охарактеризуйте три різновиди взаємодії держави та громадянського суспільства, виділені Е. Внук-Липинським.
7. Перерахуйте інституційні передумови розвитку громадянського суспільства, виділені Е. Внук-Липинським.

Тема 2. Громадянське суспільство: сутність, структура, інститути. Глобальне громадянське суспільство.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 2.1. Поняття громадянського суспільства, структура, фактори становлення та розвитку.
- 2.2. Принципи організації життя громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства.
- 2.3. Середній клас як основа громадянського суспільства.
- 2.4. Громадянське суспільство і правова держава: принципи взаємодії.
- 2.5. Громадянське суспільство у недемократичній державі: можливості функціонування.
- 2.6. «Замінники» громадянського суспільства. Роль прихованих груп інтересів та основні риси клієнтелізму.
- 2.7. Корпоративізм та неокорпоративізм. Роль неокорпоративізму в сучасних демократичних політичних системах.
- 2.8. Зародження ідеї глобального громадянського суспільства.
- 2.9. Глобальне громадянське суспільство: сутність та структура.
- 2.10. Передумови та причини появи глобального громадянського суспільства.
- 2.11. Взаємозв'язок глобального та національного громадянського суспільства.
- 2.12. Глобальне громадянське суспільство та сучасні інформаційні технології. Інтернет як середовище комунікації.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення громадянського суспільства.
2. Назвіть причини виникнення громадянського суспільства.
3. Перерахуйте ознаки громадянського суспільства.
4. Назвіть структурні елементи громадянського суспільства за інституційним підходом.
5. Розкрийте структуру громадянського суспільства з позицій системного підходу.
6. Що входить до соціальної структури громадянського суспільства?
7. Дайте визначення глобального громадянського суспільства.
8. Назвіть причини та передумови виникнення глобального громадянського суспільства.
9. Перерахуйте основні групи акторів глобального громадянського суспільства.
10. Назвіть умови формування транснаціональних ідентичностей, що є передумовою появи глобального громадянського суспільства.

Тема 3. Громадянське суспільство і демократія.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 3.1. Демократія і самоврядування: спільні риси та відмінності.
- 3.2. Демократія і громадянське суспільство.
- 3.4. Засади демократії.

- 3.5. Основні інститути демократії.
- 3.6. Сучасні моделі демократії
- 3.7. Демократія: політичний ідеал і політична практика.

Питання для самоконтролю

1. Який стан, на Вашу думку, інституціоналізації громадської думки в Україні?
2. Які існують проблеми громадянської участі за умов демократії?
3. Які фактори сприяють становленню громадянського суспільства в Україні?
4. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні?
5. Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства?
6. Назвіть форми громадянської участі для зміцнення демократії.

Тема 4. Правова держава і проблеми її формування в Україні.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 4.1. Різноманітність теоретичних підходів до визначення держави, її ознак і місця у політичній системі суспільства.
- 4.2. Держава як офіційний представник громадянського суспільства.
- 4.3. Основні принципи та ознаки правової держави.
- 4.4. Конституція України про соціально-правову державу.
- 4.5. Принципи соціальної правової держави як рух суспільства до політичної свободи.
- 4.6. Значення правової держави для розвитку соціальної демократії, реалізації принципу поваги до людської гідності.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення правової держави.
2. Назвіть принципи правової держави.
3. Хто є автором терміну «держава»?
4. Хто є автором системи стримувань та противаг?

Тема 5. Громадянське суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 6.1. Договір про взаємини між Урядом і громадським сектором Англії.
- 6.2. Договір між державою й громадським сектором Уельсу.
- 6.3. Програма співробітництва між урядом Республіки Хорватія й неурядовим некомерційним сектором Республіки Хорватія.
- 6.4. Стратегія Угорського Уряду по питанню розвитку громадянського суспільства 2002 р.
- 6.5. Естонська концепція розвитку громадянського суспільства.
- 6.6. Концепція державної підтримки неурядових організацій Республіки Казахстан.
- 6.7. Практичні дії щодо застосування договорів про взаємодію держави й громадянського суспільства та світова практика їх застосування.
- 6.8. Соціальне партнерство й розвиток інститутів громадянського суспільства в регіонах і муніципалітетах.

Питання для самоконтролю

1. Які за формою та статусом існують документи, що визначають політику співробітництва?
2. Які питання містять документи, що визначають політику співробітництва?
3. Назвіть інституційні форми співробітництва держави та громадянського суспільства, вироблені світовою практикою.

4. Які інститути слід віднести до спеціалізованих структур механізму взаємодії держави та громадянського суспільства?
5. Що відносять до форм прямої державної підтримки?
6. Які заходи включає непряма державна підтримка?

Тема 6. Стратегії співпраці громадянського суспільства і держави.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 6.1. Еволюція поглядів на співвідношення держави та громадянського суспільства у політичній думці.
- 6.2. Античні уявлення про модель взаємодії держави та громадянського суспільства.
- 6.3. Середньовічні мислителі та вчені Нового часу про взаємодію держави та громадянського суспільства.
- 6.4. Механізм взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави: сутність, формування та складові.
- 6.5. Теоретичні моделі стратегій співпраці громадянського суспільства і держави: партнерство («модель садівника», «модель діалогу» та «модель архітектора»), домінування (патерналістська модель та модель «привідних ременів»), відсутність взаємодії (або модель ігнорування) та конфронтація (модель «боротьби з противником» і модель «громадянської непокори»).

Питання для самоконтролю

1. Назвіть відмінні риси європейської та американської моделей демократії.
2. Які теоретичні моделі взаємодії держави та громадянського суспільства не належать до групи партнерської взаємодії?
3. Які теоретичні моделі взаємодії держави та громадянського суспільства належать до групи домінування?
4. В чому сутність такої моделі взаємодії громадянського суспільства та правової держави як ігнорування?
5. Чи можливе функціонування громадянського суспільства в недемократичній державі?

Тема 7. Інституціоналізація громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 7.1. Становлення та еволюція політико-правової бази для функціонування громадянського суспільства.
- 7.2. Формування початкової моделі співпраці в Україні.
- 7.3. Основні етапи розвитку громадянського суспільства в Україні.
- 7.4. Трансформації моделі взаємодії громадянського суспільства з державою.
- 7.5. Міжнародний та національний рівень політико-правового забезпечення сучасного стану взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні етапи формування політико-правових основ зародження та становлення правової держави та громадянського суспільства в Україні.
2. Прийняття яких документів ознаменувало закладення політико-правових та економічних підвалин формування громадянського суспільства?
3. Завдяки яким актам відбулося становлення початкової моделі взаємодії держави та громадянського суспільства в незалежній Україні?
4. Які заходи передбачає громадська експертиза діяльності органів державної влади, запроваджена постановою уряду у 2008 році?

5. Опишіть порядок проведення консультацій з громадськістю, затверджений постановою уряду у 2010 році.

6. Який статус має громадська рада, що утворюється при органах державної влади?

7. Назвіть стратегічні та першочергові заходи сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, передбачені відповідною програмою, затвердженою указом Президента України від 24 березня 2012 року.

Тема 8. Організаційні форми взаємодії державних органів з громадськими об'єднаннями.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

8.1. Організаційне та інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії держави з громадськими об'єднаннями.

8.2. Державні та недержавні інституційні структури, що забезпечують взаємодію.

8.3. Процедури взаємодії держави та громадянського суспільства: слухання, діалог, партнерство та інші.

8.4. Вплив на ефективність взаємодії держави та громадянського суспільства рівня правової культури та правосвідомості, що наявні в суспільстві.

8.5. Шляхи оптимізації взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть найбільш важливі процедури взаємодії держави та громадянського суспільства.

2. Перерахуйте державні та недержавні інституційні структури, що забезпечують взаємодію держави та громадянського суспільства.

3. Назвіть можливі шляхи оптимізації взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

4. Який інститут громадянського суспільства виконує функцію посередника між ним та державою?

5. На яких принципах має будуватись залучення громадян до участі в прийнятті державних рішень?

Тема 9. Сучасна українська модель взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства та її перспективи.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

9.1. Історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні.

9.2. Правові засади та фактори становлення громадянського суспільства в Україні.

9.3. Європейський досвід розвитку громадянського суспільства: можливості використання в Україні.

9.4. Конституція України і формування громадянського суспільства.

9.5. Сучасний стан розвитку громадянського суспільства в Україні.

9.6. Тенденції, напрями та чинники становлення громадянського суспільства в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні нормативні документи, в яких закріплено правові засади становлення громадянського суспільства в Україні.

2. Перерахуйте фактори, що сприяли становленню громадянського суспільства в Україні.

3. Які інституційні механізми Україна може запозичити у Європи для налагодження діалогу держави та громадянського суспільства?

4. Яка модель взаємодії громадянського суспільства та держави існує нині в Україні?
5. Яку модель взаємодії слід побудувати в Україні? Назвіть кроки, які можна вжити для її побудови (на інституційному, організаційно-управлінському та фінансово-економічному рівнях).

1.5. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного заліку.

1.5.1. Питання для підсумкового контролю

1. Еволюція поглядів на громадянське суспільство.
2. Мислителі Античності про державу та суспільство. (Платон, Аристотель, Цицерон).
3. Погляди авторів Середньовіччя на взаємозв'язок держави та суспільства.
4. Погляди Т. Аквінського та ідея ієрархічності побудови суспільства.
5. Уявлення про громадянське суспільство в Новий час та епоху Просвітництва.
6. Роль теорій природного права та суспільного договору у формуванні концепції громадянського суспільства (Ж. Боден, Г. Гроцій, Т. Гоббс).
7. Дж. Локк про правові засади громадянського суспільства.
8. Ідея громадянського суспільства в політичних вченнях французьких просвітителів (Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо).
9. Становлення концепції громадянського суспільства в німецькому Просвітництві (С. Пуфендорф, Г. Лейбніц, І. Кант та ін.).
10. Система громадянського суспільства Г. В. Ф. Гегеля.
11. Ю. Хабермас про громадянське суспільство як сферу відкритості та громадського дискурсу.
12. Розвиток ідеї громадянського суспільства в українській політико-правовій думці
13. Роль громадянського суспільства в розвитку демократії (М. Уоррен, М. Ховард).
14. Взаємодія громадянського суспільства та держави в концепціях Т. Янсона та Е. Внук-Липинського.
15. Погляди Дж. Александера на сутність громадянського суспільства.
16. Концепції громадянського суспільства, розроблені в період третьої хвилі демократизації (А. Міхнік, С. Хантінгтон, Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер).
17. Громадянське суспільство: сучасний зміст поняття.
18. Структура сучасного громадянського суспільства: системний, секторний та інституційний підходи.
19. Функції громадянського суспільства та необхідні умови його життєдіяльності.
20. Практика корпоративізму.
21. Роль неокорпоративізму в сучасних демократичних політичних системах.
22. Глобальне громадянське суспільство: поява ідеї та сутність.
23. Причини появи та елементи глобального громадянського суспільства.
24. Сучасні інформаційні технології та глобальне громадянське суспільство.
25. Поняття і ознаки демократії.
26. Економічні, політичні, соціальні та ідеологічні передумови виникнення демократії.
27. Функції і принципи демократії.
28. Форми та інститути демократії.
29. Цінність демократії.
30. Демократія і самоврядування: проблема співвідношення.

31. Становлення та розвиток ідеї правової держави.
32. Передумови виникнення правової держави.
33. Основні риси та ознаки правової держави.
34. Верховенство закону і панування права як ознаки правової держави.
35. Передумови дослідження сутності правової держави.
36. Сучасні дослідження правової держави.
37. Поняття та ознаки правової держави.
38. Права людини та їх гарантії в правовій державі.
39. Політико-правова основа взаємодії держави й громадянського суспільства.
40. Суспільство та влада як суб'єкти взаємодії.
41. Поняття і основні форми взаємодії суспільства та влади.
42. Національні моделі громадянського суспільства та його взаємодії з державою.
43. Складові механізми взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави.
44. Стратегії громадянського суспільства: поняття та типи.
45. Європейська та американська моделі демократії: переваги та недоліки.
46. Моделі співпраці громадянського суспільства і держави: партнерство, домінування, ігнорування та конфронтація.
47. Формування політико-правових основ для зародження та становлення громадянського суспільства в Україні: основні етапи.
48. Закладення політико-правових та економічних підвалин формування дієздатного громадянського суспільства.
49. Зміцнення громадянського суспільства в Україні та формування початкової моделі його взаємодії з державою.
50. Сучасний стан політико-правового забезпечення взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.
51. Інституційні структури, що забезпечують взаємодію державних органів виконавчої влади з громадянським суспільством.
52. Партії як сполучна ланка між громадянським суспільством і державою.
53. Процедури взаємодії: слухання, діалог, партнерство та інші.
54. Шляхи оптимізації взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства в Україні.
55. Політико-правова база для розвитку громадянського суспільства в Україні.
56. Тенденції формування соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні.
57. Вибір оптимальної моделі взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.
58. Взаємодія громадянського суспільства та держави в умова російсько-української війни.
59. Співпраця громадянського суспільства, людини та держави: виклики сьогодення.
60. Перспективи взаємодії громадянського суспільства та держави в період післявоєнного відновлення.

1.5.2. Приклад залікового білету

1. Еволюція поглядів на громадянське суспільство.
2. Поняття і ознаки демократії.
3. Права людини та їх гарантії в правовій державі.

2. Схема нарахування балів

2.1. Наррахування балів, здобутих студентом з навчальної дисципліни, здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 8 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій							
			1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Денна	8	1,3	2,5	3,8	5,0	6,3	7,5	8,8	10,0

2.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 семінарських занять за денною формою навчання.

Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів, наведено в таблиці:

№ з/п	9 тем	Номер теми									Усього балів
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання	2									2
	Усього балів										20

7. Рекомендовані джерела

7.1. Основні джерела

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: затв. Указом Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#top>.

2. Абетка політична. Громадянське суспільство і політика : навчальний посібник. За наук. ред. док. наук держ. упр. О. В. Радченка, Редактор-упорядник М. Д. Городок, [автори-упоряд. А. В. Карташов, О. В. Радченко], вид. 11-е, доп. і перероб. Київ. 2016. 48с

3. Бебик В. Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент. *Політичний менеджмент*. 2006. №2(17), С.140-147.

4. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. / за ред. Ю. П. Сурміна, А. М. Михненко ; авт. кол.: Сурмін Ю.П., Михненко А.М., Крушельницька Т.П. та ін. Київ НАДУ, 2011. 388 с.

5. Взаємодія громадянського суспільства, особи і держави: вектор удосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-й річниці Конституції України (м. Київ, 22 червня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. 240 с.

6. Взаємодія інституцій держави та громадянського суспільства в Україні: західні землі (кінець XIX – початок XXI ст.): колективна монографія. / [відп. ред. Ігор Соляр]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2017. 748 с.

7. Гавриленко І.М. Громадянське суспільство: монографія. Львів : Новий світ-2000, 2021. 714 с.

8. Гарасимів Т. З., Чернописька В. З., Дашо Т. Ю. Громадянське суспільство: правовий імператив сучасності. Монографія. Львів, 2020. 243с.

9. Громадянська освіта : посібник / О.В. Літвінов, Н.М. Літвінова, за заг. ред. О.В. Літвінова. Дніпро. ТАМАРИСК, 2017. 100 с.

10. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.Ф. Купіної, В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2023. 304 с.

11. Громадянське суспільство в час воєнних конфліктів. Збірник наукових статей. За ред. П. Кендзьора. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін “Нова Доба”. Львів : Панорама, 2020. 140 с.

12. Громадянське суспільство : курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти... / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв : МНАУ, 2023. 153 с
13. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку: навч. посіб. за заг. ред. Ю. П. Сурміна. Київ НАДУ, 2008. 55 с.
14. Громадянське суспільство: історія та сучасність / за ред. Т. В. Розової. Одеса. Юрид. л-ра, 2010. 342с.
15. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків Право, 2013. 536 с.
16. Громадянська освіта : посібник / О.В. Літвінов, Н.М. Літвінова, за заг. ред. О.В. Літвінова. Дніпро. ТАМАРИСК, 2017. 100 с.
17. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства. Методичні рекомендації. А.О. Красносільська, М.В. Лациба, А.В. Волошина, В.О. Купрій, Н.М.Чермошенцева, О.Л. Ващук. Київ Агентство «Україна», 2013. – 180 с.
18. Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці [Текст]: аналітична доповідь / За ред. О.М. Майбороди. Київ. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН Укр., 2013. 376 с.
19. Держава, влада та громадянське суспільство у документах політичних партій України (кінець 1980-х - перша половина 2011 рр.) / Упорядн.: Т.А. Бевз, Д.В. Веденєєв, П.П. Гай-Нижник та ін.; Керівник проекту М.С. Кармазіна. – Київ. Ін-т політичних і етнонаціональних дослідж. ім. І.Ф. Кураса, 2011. - 808 с
20. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. Київ, Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.
21. Кравчук В.М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні: монографія. Тернопіль. Терно-граф, 2011. 260 с.
22. Краснопольська Т.М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави. Одеса. Фенікс 2015. 102 с.
23. Пилипенко, Л., Позняковська, Н. Концепції становлення і розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 1(99). С. 121-127.
24. Пріоритети розвитку громадянського суспільства України / М. Лациба, О.Вінніков, Л. Сідельнік, Д. Український.; Український незалежний центр політичних досліджень. Київ, 2008. 188с.
25. Рибалка В.В. Соціально-педагогічне і психологічне забезпечення розвитку дієвого громадянського суспільства і особистості громадянина: посібник. / В.В. Рибалка. Київ. ТАЛКОМ, 2018. 226 с.
26. Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів / В. М. Яблонський, О. М. Балакірева, Т. В. Бельська [та ін.]; за ред. О. А. Корнієвського. Київ. НІСД, 2016. 72 с.
27. Соціальне партнерство і державна політика: від теорії до практики демократизації державного управління : монографія /В. М. Мартиненко (кер. авт. кол.), О. М. Крутій, А. В. Стойка та ін. Харків. Магістр, 2009. 251 с.
28. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ. Інститут соціології НАН України. 2015. 420 с.
29. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.. А. Садовенко, Л.Масловська, В. Серєда, Т.Тимошка. 2_ге вид. Київ. 2011. 392с
30. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні : монографія / [авт. кол. : В. І. Цимбалюк, В. І. Гришко, І. В. Міщук та ін.]. Одеса : КУПРІЄНКО СВ, 2019. 158 с.

7.2. Додаткові джерела

1. Бебик В. Глобальне громадянське суспільство : теорія, методологія, менеджмент [Електронний ресурс] / В. Бебик // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=56&c=1190>
2. Білоус В. С. Проблема становлення і розвитку правової держави і громадянського суспільства. *Політологічний вісник*. 1993. Ч. 3. С. 10– 24.
3. Блащук Т. В. Розвиток громадянського суспільства та його інститутів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://globalsociology.com/2011/07/06/the-importance-of-the-global-civil-society-henceits-necessary-sabotaging/>
4. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: Монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 211 с
5. Бойчук М. А. Формування громадянського суспільства в контексті саморозгортання соціального організму країни. *Нова парадигма : Журнал наукових праць*. Київ. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. Випуск 53. С. 156 – 165.
6. Бойчук М. А. Аналіз суперечностей у розвитку владних відносин на початку ХХІ століття. *Нова парадигма : Журнал наукових праць*. Київ. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. Випуск 40. С. 170 – 178.
7. Бойчук М. А. Місцеве самоврядування розбудови громадянського суспільства. *Пам'ять століть*. 2007. №1 (64). С. 129 – 144.
8. Бойчук М. А. Формування громадянського суспільства в процесі трансформації постсоціалістичних політичних систем. *Нова парадигма : Журнал наукових праць*. Київ. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. Спеціальний випуск. С. 148 – 151.
9. Бортніков В.І. Дискурс парадоксальної політичної участі громадян в розвитку демократії. *Політологічний вісник: збірник наукових праць*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ТОВ «Вадекс», 2023. Вип. 90. С. 202-215.
10. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс] : Роз'яснення Мін'юсту України від 03.02.2011 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>
11. Волківський М. А. Громадянське суспільство в Україні: особливості формування і роль у становленні держави. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 12 – 20.
12. Войтович Р. В. Глобальне суспільство як нова форма соціальної організації у сучасних умовах [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/phil0/05vrvosu.pdf>
13. Воронов І. О. Політичний режим та система відносин «державна – суспільство». *Політологічний вісник : Зб. наук. пр.* Київ. Знання України. 2002. Випуск 11. С. 73 – 80.
14. Воронов І. О. Громадянське суспільство і влада. *Людина і політика*. 2003. № 1. С. 31 – 41.
15. Гамулець М.І. Соціальна держава як умова появи та розвитку благодійності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №1. С. 323–327.
16. Гейда О. В. Місце та роль політичних партій в процесі формування громадянського суспільства. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Вип. 29. 2005. С. 258 – 262.
17. Гейда О. В. Політичні партії та громадські організації : проблеми взаємодії. *Наше право*. 2004. № 4. С 8 – 11.
18. Головащенко О.С. Громадянське суспільство та соціальна правова держава: взаємодія в контексті мовних та інших соціокультурних відносин. *Форум права*. 2023. №4. С. 16–22.
19. Гринюк Р. Ф. Поняття законності та її вплив на процес розбудови правової держави. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1 (9). С. 3 – 9.
20. Гринюк Р. Ф. Поняття «правового державного ладу» та «правового громадянського суспільства» І. Канта у контексті розвитку теорії правової держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 4. С. 5 – 15.

21. Кириченко С. О. Співвідношення понять правової держави і громадянського суспільства в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : Зб. наук. пр. (випуск 22, ч.1). Київ. Інститут міжнародних відносин при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка, 2000. С. 85 – 95.
22. Кисельова О. М. Роль громадянського суспільства у розбудові сучасної соціальної держави: конституційно-правові засади. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Випуск 2 (6). С. 38–43.
23. Кін Д. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення. Київ. КІС; АНОД, 2000. 192 с.
24. Котелевець А.М., Мартинюк Я.В. Соціальна згуртованість молоді як ресурс розвитку громади: досвід європейських країн та України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. 2022. С. 174–179.
25. Любохинець, Л.С. Глобальне громадянське суспільство: суть, складові та особливості становлення. *Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів*. 2019. С. 17-19.
26. Оніщак, Р.Є. Громадянське суспільство в сучасній Україні: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу*. 2022. С. 183-185.
27. Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 24.03.2012 р. № 32/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 9. С. 15. Ст. 317.
28. Разова Т., Барков В. Ідеальне та реальне в уявленні про громадянське суспільство. *Політика і час*. 2003. № 6. С. 44 – 50.
29. Савенко В. В. Антропологія становлення громадянського суспільства та демократичної держави у вимірі правової реальності. *Наукові записки. Серія : Право*. Кропивницький, 2019. Випуск 6. С. 4–7.
30. Савенко В. В. Громадянське суспільство в системі сучасного державотворення: філософсько–правовий дискурс. *Соціально–правові студії. Науково–аналітичний журнал*. Львів: ЛДУВС. 2019. Випуск 2(4). С. 16–21.
31. Савенко В. В. Громадянська правосвідомість як запорука правопорядку в державі. *Актуальні проблеми правознавства. Збірник наукових праць ЮФ ТНЕУ*. Тернопіль: ТНЕУ. 2019. Випуск 3. С. 19–22.
32. Савенко В. В. Історіософське бачення явища громадського суспільства: антична та середньовічна правова реальність. *Митна справа*. Одеса. 2014. № 6. Ч. 2. Кн. 1. С. 97–102.
33. Савенко В. В. Вплив закону на формування правосвідомості людини у громадянському суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Херсон. 2014. Вип. 6–1. Т. 1. С. 62–65.
34. Савенко В. В. Історіософський аспект формування громадянського суспільства в умовах правової реальності Європи та світу нової доби. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Одеса. 2014. Вип. 10 – 1. Т. 1. С. 35–38.
35. Силантьєва І.В. Взаємодія політичної влади та громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 173 – 177.
36. Скворець В. О. Громадянське суспільство в контексті світової історії. *Ноосфера і цивілізація*. Донецьк : Дон–НТУ, 2006. Вип. 3(6). С. 63 – 69
37. Скворець В. О. Громадянське суспільство : сутність і зміст поняття. *Нова парадигма : Альманах наукових праць*. Запоріжжя, 2003. Вип. 32. С. 149 – 162.

38. Скворець В. О. Основна закономірність розвитку громадянського суспільства. *Культурологічний вісник : Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянищини*. Запоріжжя, 2005. Вип. 15. С. 161 – 169.

39. Співак В. М. Правова держава – політична форма виразу громадянського суспільства. *Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі*. Київ. УФІМБ, 1999. С. 186 – 188.

40. Співак В. М. Глобальне громадянське суспільство : реалії та майбутнє [Електронний ресурс] Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2010_1/34.pdf.

41. Трима К. А. Особливості функціонування глобального громадянського суспільства. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_61/Gileya61/P20_doc.pdf.

42. Узун Ю. В. Сучасні уявлення про громадянське суспільство та його типи. *Актуальні проблеми політики : Зб. наук. пр.* 2000. Вип. 10-11. С. 630 – 637.

43. Федірко І.П., Косілова О.І. Громадянське суспільство і держава: напрями взаємодії. *Політологічний вісник: збірник наукових праць*. Київ: ТОВ «Вадекс», 2023. Вип. 90. С. 302-312.

44. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс] : Роз'яснення Мін'юсту України від 24.01.2011 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11>

45. Чкадуа М.І. Механізми взаємодії держави та громадянського суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 432 – 435.

46. Чапала Г. В. Місцеве самоврядування і громадянське суспільство : проблема співвідношення. *Право України*. 2004. № 2. С. 127 – 132.

47. Чапала Г. В. Місцеве самоврядування – інститут демократії. *Розвиток демократії та демократична освіта в Україні : Матеріали II міжнар. наук. конф.* Київ. Ай Бі, 2003. С. 288 – 294.

48. Шуміло О.М. До питання ключових інститутів громадянського суспільства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 3 (103). С. 35–43.

49. Шермейстер М. Г. Реалізація концепції громадянського суспільства в країнах Західної Європи. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8 (36). С. 341-350.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.president.gov.ua> – Офіційне представництво Президента України.
2. <http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.
3. <http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.
4. <http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.
5. <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.
6. <http://www.coe.kiev.ua/index.html> – Сайт офіційного представництва Ради Європи в Україні.
7. <http://www.un.org/russian/> – Офіційний сайт ООН.
8. <http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.
9. <http://www.politik.org.ua/> – сайт Українського центру політичного менеджменту (повнотекстові версії журналів «Політичний менеджмент», «Соціальна психологія», «Людина і політика», «Український соціум»).
10. <http://www.useps.org> – офіційний сайт українського центру економічних та політичних досліджень ім. Разумкова.

11. <http://www.socis.kiev.ua> – сайт центру соціальних та маркетингових досліджень (містить результати соціологічних досліджень, статистичні дані).
12. <http://www.ucipr.kiev.ua> – Сайт українського незалежного центру політичних досліджень – електронний журнал «Пріоритети».
13. <http://www.gumer.info/> – електронна бібліотека гуманітарних наук «Гумер» (містить першоджерела з курсу).
14. <http://politics.ellib.org.ua/> – Он-лайн бібліотека по політології та політичним наукам.
15. <http://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека (розділ політології).
16. <http://www.socioline.ru> – Електронна бібліотека з соціології.
17. <http://dialogs.org.ua/ua/> «Діалог.УА» – інформаційний ресурс, що орієнтований на суспільний діалог з проблем стратегії розвитку України.
18. <http://www.politdumka.kiev.ua/> – політологічне інтернет-видання Інституту посткомуністичного суспільства і журналу «Політична думка».